

ÍNDIX

PRÒLEG

Por política, terror social, FLOCEL SABATÉ I CURULL 7

CONFERÈNCIES

Writing Terror: The Representation of Violence in Contemporary Historical Writing, GABRIELLE M. SPIEGEL	1	9
Un nouveau lieu de mémoire en Europe : le lieu de mémoire victimaire, DAVID EL KENZ	39	
Stultia et coecitas: violència intel·lectual contra els jueus en el segle XIII, HARVEY J. HAMES	53	5
Fear, terror and its alternatives: the case of medieval Jews, MICHAEL TOCH	67	
Terror i violència estatal a Bizanci: mutilacions, execucions i assassinats polítics, ERNEST MARCOS	77	
Terror y cambio dinástico en el occidente islámico medieval, MARIBEL FIERRO	3	
«Matadlos a todos...». Terror y miedo en la Cruzada contra los Albigenses, MARTÍN ALVIRA	115	
Peur et terreur, instruments de lutte contre les révoltes et les séditions en Italie du Sud dans la seconde moitié du XIII ^e siècle, FRANÇOIS BÉRENGER	137	
Une stratégie de la peur ? Complots et menaces populaires en Languedoc à la fin du Moyen Âge, VINCENT CHALLET	153	
La Chronique de Dalimil, MIROSLAVA NOVOTNÁ	173	
Emoción, contrato y constitución. Aproximación a los intentos (pre)constitucionalistas en la Europa de los años 1460 (Sentencia de Medina del Campo, Concordia de Vilafranca del Penedès y Tratado de Saint-Maur-des-Fossés), FRANÇOIS FORONDA	197	

ÍNDEX

De la ira regia al poderío real absoluto: monarquía y miedo político en la corona castellano-leonesa, JOSÉ MANUEL NIETO SORIA245
Miedo a lo desconocido y política de terror en la expansión ultramarina, EDUARDO AZNAR	265
La peur dans les relations conjugales en Aragon (XIII ^e -XVI ^e siècles), MARTINE CHARAGEAT	285
La expresión plástica del miedo y el terror en el mundo medieval, ETELVINA FERNÁNDEZ GONZÁLEZ301
Catástrofe y sociedad en la Catalunya medieval: los terremotos de 1427-1428, ANTONI RIERA335

DEBATS

Terror i memòria	369
Usos polítics del terror	B
Terror viscut, terror infligit: cultures semítiques.	391
Terror, creences i política a la baixa edat mitjana	B
Expressions de la por.	417
Programa	429
Fotografies	432
Relació d'inscrits	437
Organització	439

POR POLÍTICA, TERROR SOCIAL

FLOCEL SABATÉ

“**O** GENEREM PÀNIC O NO ELS TRAUREM D'AQUÍ.» Aquesta frase va ser pronunciada per un cap de la policia catalana el 27 de maig de 2011, abans d'ordenar generar pànic per a dissoldre uns manifestants que s'havien instal·lat a la cèntrica plaça de Catalunya a Barcelona. Així, doncs, són els agents d'ordre de l'Estat qui provoquen el pànic sobre un determinat sector de la societat. Ni el cap de policia va haver de donar explicacions, ni cap dels seus superiors van considerar que calgués disculpar-se davant la ciutadania.¹ En una societat democràtica a l'Europa del segle XXI, el poder polític es planteja, obertament, provocar pànic, sense que sobti gaire a la població.

Atès el tòpic que considera que, com més enrere, el món deuria ser pitjor, un dels llocs comuns més popularitzats sobre l'edat mitjana consisteix a considerar-la com una època fosca, arbitrària i violenta, on no serien d'estranyar, doncs, la por i el terror infligits per la barbàrie de cavallers i guerrers coberts d'agressiu metall.² La vida en la Edad Media debía ser espantosa, escriu un periodista,³ mentre que un altre pot afinar-ho encara més, en explicar el context cronològic d'una pel·lícula: «Black Death del britànic Christopher Smith se situa en aquella època d'horror i persecució religiosa, cap al segle XIV.»⁴ Ben diferentment, ja fa dècades que altres autors, en entendre que l'edat mitjana seria un període tens, ho interpretaven favorablement, perquè la violència hauria estat l'adient per mostrar, paradigmàticament, que és possible resistir i vèncer el mal i fins i tot proposar-hi models socials basats en l'ordre i l'organicitat' de la societat.⁵

Tanmateix, mentre la polivalència amb què és vista la societat medieval hi combina visions ben contradictòries sobre el mateix període històric,⁶ la recerca ha anat pouant en el coneixement d'una societat regida, al cap i a la fi, per les pròpies regles,

1. Eduardo MURIEL, «El jefe de los mossos : 'O generamos pánico o no los sacamos de aquí'», Público, 8 de març de 2012, <<http://www.publico.es/espana/425310/el-jefe-de-los-mossos-o-generamos-panico-onolos-sacamos.html>>; Manu SIMARRO, «Generem pànic o no els traurem d'aquí?», va dir l'inspector Miguel Hermida el 27 de maig», Setmanari de Comunicació Directa, <<http://directa.cat/noticia/%E2%80%9Cgenerem.panic.no-els-traurem-d%E2%80%90aqui.html>>.

2. Flocel SABATÉ, «La Edad Media en nuestro presente», Iber, 14 (Barcelona, 1996), p. 26.

3. Francisco NIEVA, «¿El tiempo es verdad?», ABC, 30 de març de 1997, p. 3.

4. Salvador LLOPART, «Les cares de l'horror», La Vanguardia, 14 d'octubre de 2010, p. 41.

5. Marco REVELLI, «Il Medioevo della Destra: pluralità di immagini strumentali», Quaderni Medievali, 21 (Bari, 1986), p. 111-133.

6. Flocel SABATÉ, «Medievalisme actuales», L'Edat Mitjana. Món real i espai imaginat, Flocel SABATÉ (ed.) Editorial Afers, Catarroja-Barcelona, 2012, p. 283-305.

en les quals no hi ha mancat mai ni el marc jurídic ni els referents ideològics, amb una Església que aporta l'adient justificació als diferents canvis amb què es van adequar mútuament els estímuls i l'ordenació de la societat.⁷

La dualitat de possessió pròpia de l'articulació jurídica medieval, que permetia dobles dominis sobre béns i jurisdiccions, graduant així diversos graus de tinença, foren motiu d'incomprensió i rebuig per part de destacats intel·lectuals il·lustrats.⁸ Tanmateix, i més enllà del dret romà que li dona cobertura jurídica, aquesta dualitat és bàsica per entendre un període en què la garantia d'equilibris se situa en la mateixa dispersió del poder. Per això, actualment, els sociòlegs i politicòlegs que cerquen referents històrics que facilitin definir les noves realitats polítiques que, en el pas del segle xx al xxi, difuminen el poder entre diferents agents i elements socials,⁹ miren vers el període medieval¹⁰ i fins i tot parlen de neomedievalismes.¹¹

D'antuvi, l'ésser humà mai no està sol a l'edat mitjana, fins i tot la noció d'individualitat s'haurà d'anar gestant en el si d'embolcalls col·lectius que se succeiran, però que sempre mantindran una identitat social i jurídica, atorgant protecció solidària als seus membres, sigui sota el sistema feudal, a l'interior d'una comuna adscripció jurisdiccional, compartint la protecció municipal o dins dels bàndols que quartegen els col·lectius urbans.¹² La noció de col·lectivitat o, directament, de comunitat se situa en la base de totes les societats medievals,¹³ i dona lloc a una específica percepció que cercarà les definicions jurídiques i formals adients.¹⁴

De la noció de col·lectivitat compartida en deriva, immediatament, la idea de representativitat, encara que aquesta sigui inicialment assumida per les respectives

7. Flocel SABATÉ, «Identidad y memoria en el oficio del historiador», ¿Qué implica ser medievalistas? Prácticas y reflexiones en torno al oficio del historiador, Andrea V. NEYRA, Gerardo RODRÍGUEZ (dirs.), Mar del Plata, Universidad de Mar del Plata – Sociedad Argentina de Estudios Medievales, 2012, p. 74-75.

8. Flocel SABATÉ, «El temps i l'espai del feudalisme», El temps i l'espai del feudalisme, Flocel SABATÉ (dir.), Pagès Editors, Lleida, 2004, p. 10-11.

9. Manuel CASTELLS, *La era de la informació*, Alianza Editorial, Madrid, 1998, p. 361-411.

10. Ronnie D. LIPSCHUTZ, «Reconstructing World Politics: The Emergence of Global Civil Society», *Millennium - Journal of International Studies*, 21 (Londres, 1992), p. 389-420; Paul HIRST, Graname THOMPSON, «Globalization and the Future of the Nation-State», *Economy and Society*, 24/3 (Abingdon, 1995), p. 408-442; Jean-Marie GUEHENNO, *The End of the Nation State*, University of Minnesota, Minneapolis, 1995.

11. James ANDERSON, «The Shifting Stage of Politics: New Medievalism and Postmodern Territorialities?», *Environment and Planning D: Society and Space*, 14 (Londres, 1996), p. 133-353; Joerg FRIEDRICH, «The Meaning of New Medievalism», *European Journal of International Relations*, 7/4 (Londres, 2001), p. 475-501; Neil WINN (ed.), *Neo-Medievalism and Civil Wars*, Frank Cass, Londres, 2004; Philip G. CERNY, «The New Security Dilemma Revisited: Neomedievalism and the Limits of Hegemony», *International Studies Association Le Centre Sheraton Hotel, Montreal, Québec, March 7 2004*, <www.allacademic.com/one/prol/prlol01/index.php?cmd=Download+Document>; Jan ZIELONKA, *Europe as Empire. The nature of enlarged European Union*, Oxford University Press, Oxford, 2007; Irina ANGELESCU, «On Neo-medievalism, Migration and the Fuzzy Borders of Europe: A Critical View of the Schengen Convention», *Europolis. Journal of Political Science and Theory*, 3 (Cluj-Napoca, 2008), p. 45-65; Lagin IDIL, «Globalization and New Medievalism: A Reconsideration of the Concept of Sovereignty», Usak Gürdem, <<http://www.usak.or.tr/EN/myardir.asp?id=1751>>.

12. Flocel SABATÉ, *Vivir y sentir en la Edad Media. El mundo visto con ojos medievales*, Anaya, Madrid, 2011, p. 57.

13. Susan REYNOLDS, *Kingdoms and Communities in Western Europe, 900-1300*, Clarendon Press, Oxford, 1984.

14. Pierre MICHAUD-QUANTIN, *Universitas. Expressions du mouvement communautaire dans le Moyen-Age latin*, Librairie Philosophique J. Vrin, Paris, 1970.

elits —nobiliàries, eclesiàstiques o burgeses— abrogant-se una capacitat de representació¹⁵ que sols posteriorment assolirà un específic format jurídic.¹⁶ La representativitat s'apodera així de la noció política medieval: the idea of representation in the political sense was not prominent, though it existed, in the ancient world, but as a fundamental political principle it is a gift of a middle Ages to ourselves.¹⁷ El right of consent¹⁸ que en deriva no és tant una concessió com una constatació de la fragmentació del poder, per la qual cosa la seva gestió haurà de ser pactada. En l'exercici de la representació, es fa evident que aquesta és, en realitat, emprada per les respectives oligarquies, que la confonen amb els propis interessos. Tanmateix, el discurs justificatiu emprat fomenta la percepció col·lectiva, la mateixa que s'escola a través de l'estructuració estamental de l'articulació parlamentària, la noció municipal o fins i tot les pretensions conciliars de l'Església. És el que prendrà forma sota les terminologies que s'aniran obrint pas des del segle XIII, com nació o terra,¹⁹ i que justificarà els sistemes mixtos de govern, és a dir, la teorització²⁰ i la pràctica²¹ d'una gestió de govern en què el sobirà ha d'estar acompanyat pels representants dels estaments, a manera de joc de contraposició permanent entre potestas absoluta i potestas ordinata.²²

Conseqüentment, l'acord o el pacte presideixen totes les relacions polítiques. La mateixa noció de pau sorgeix no de la imposició, sinó només del consens, de l'assoliment d'una concordança.²³ Això mateix, però, comporta que l'equilibri de poders estigui sempre obert dins d'un sistema en permanent tensió, perquè cal arribar a l'acord en la millor condició possible, és a dir, rere l'ostentació d'una adient força intimidatòria. En aquest sentit, l'edat mitjana està solcada de contundents formes de violència, que pròpiament es desenvolupen en les corresponents vies de la intimidació.²⁴ Aquesta confessada intencionalitat aporta nombroses accions que juguen, en diferent mesura, amb els conceptes de por i terror. S'evidencia en les amputacions patides en el context feudal,²⁵ en les

15. Susan REYNOLDS, «Medieval urban history and the history of political thought», *Urban History Yearbook*, sense numerar (Leicester, 1982), p. 15.

16. Dieter MERTENS, *Il pensiero politico medievale*, Il Mulino, Bolonya, 1999, p. 95-133.

17. Henry John RANDAL, *The creative centuries. A study in Historical development*, Longman, Londres – Nova York – Toronto, 1947, p. 248.

18. Josep R. STRAYER, *On the Medieval Origins of the Modern State*, Princeton University Press, Princeton, 1970, p. 61.

19. Bernard GUENÉE, *Occidente durante los siglos XIV y XV. Los Estados*, Editorial Labor, Barcelona, 1973, p. 65-69.

20. James M. BLYTHE, *Ideal Government and the Mixed Constitution in the Middle Ages*, Princeton University Press, Princeton, p. 13-241.

21. Antony BLACK, *El pensamiento político en Europa, 1250-1450*, Cambridge University Press, Cambridge, 1996, p. 252-288.

22. Diego QUAGLIONI, «La souveraineté partagée au Moyen Âge», *Le Gouvernement mixte. De l'idéal politique au monstre constitutionnel en Europe (XIIIe-XVIIe siècle)*, Maire-GAILLE-NIKODIMOV (ed.), Publications de l'Université de Saint-Étienne Jean Monnet, Saint-Étienne, 2005, p. 17-24.

23. Flocel SABATÉ, «Idees de pau a l'edat mitjana», *Idees de pau a l'edat mitjana*, Flocel SABATÉ (ed.), Pagès Editors, Lleida, 2010, p. 9-23.

24. Flocel SABATÉ, «Orden y desorden. La violencia en la cotidianidad bajomedieval catalana», *Aragón en la Edad Media, 14-15/2* (Saragossa, 1999), p. 1404-1407.

25. Flocel SABATÉ, *La feudalización de la sociedad catalana*, Ediciones de la Universidad de Granada, Granada, 2007, p. 133-134.

conflictes entre nobles i monarca en el segle XIII²⁶ o en els assalts contra persones i domicilis dins de la fractura en bàndols baixmedieval,²⁷ per mostrar exemples ben diferents.

En qualsevol cas, s'està actuant dins d'un ordre social que ve avalat, en tots els vessants, per l'Església. Precisament, aquesta ha sortit de l'anomenada reforma gregoriana, en el pas del segle XI al XII, molt segura de si mateixa i, per tant, més intolerant davant de l'alteritat, siguin heretges o infidels.²⁸ El realisme aristotèlic que s'apodera de la teologia i el temor a un Déu «antropomorfitzat», que s'enutjaria amb les societats que no compleixen la seva voluntat o que toleren els seus enemics, com ara jueus o homosexuals, condueixen el comportament col·lectiu cap a mostres tant de cohesió social com d'intolerància vers les minories inassimilables que caracteritzarà l'Europa baixmedieval.²⁹ El conjunt es viu sota una concepció lineal del recorregut de la Humanitat, des de la Creació a la Parusia,³⁰ a la qual cal arribar-hi, d'acord amb el mandat evangèlic, essent un sol cos, és a dir, una unitat en l'única creença religiosa verdadera.³¹ Essent així, hom es pot preguntar què fer amb aquells que són inassimilables a la veritat. És a dir, hom pot preveure, amb Roger Bacon, que els grecs tornin a l'Església i que els tàrtars es converteixin, però la incapacitat dels musulmans per a la conversió permet concloure que no quedarà cap altra opció que destruir-los.³²

En aquest context, l'ús ja no de la violència sinó de la intimidació i de la por, fins a generar terror social, no és un esdeveniment casual o extemporari, sinó que sorgirà d'una estratègia precisa, sota objectius ben concrets dins del regiment polític, encara que sigui adaptant l'actuació als diversos fronts a cobrir. La por i el terror, pròpiament, no són mostres de singularitat cruel d'un determinat període històric sinó de les fórmules de pressió política en què s'emmarquen les diferents actuacions. Per això l'espectre és ben ampli, amb escenaris prou diversos: pot adaptar-se al discurs polític amb què el sobirà tracta d'imposar-se o pot apoderar-se de l'arma per intimidar, amb sang, els opositors o els assetjants externs; pot, igualment, situar-se a l'interior del discurs ideològic i, per tant, incrustar-se en la visualització del codi de comportament en espais quotidians, com la vivència domèstica o la relació amb la natura. I sobretot s'apoderarà de la relació amb l'alteritat, a fi d'evitar dissidències, precisar la jerarquització ideològica en cas d'haver de compartir espai o de contenir l'assetjament extern. Els receptors de la

26. Flocel SABATÉ, «El poder soberano en la Cataluña bajomedieval: definición y ruptura», *Coups d'État à la fin du Moyen Âge? Au fondements du pouvoir politique en Europe occidentale*, François FORONDA, Jean-Philippe GENET, José Manuel NIETO SORIA (dirs.), Casa de Velázquez, Madrid, 2005, p. 484-498.

27. Flocel SABATÉ, «Les factions dans la vie urbaine de la Catalogne du XIVe siècle», *Histoire et archéologie des terres catalanes au Moyen Âge*, Philippe SÉNAC (ed.), Presses Universitaires de Perpignan, Perpinyà, 1995, p. 346-352.

28. Jean FLORI, *Croisade et chevalerie, XIe-XIIIe siècles*, De Boeck & Larcier, Paris-Brussel·les, 1988, p. 161-213.

29. Flocel SABATÉ, «Les juifs au moyen-âge. Les sources catalanes concernant l'ordre et le désordre», *Chrétiens et juifs au Moyen Âge: sources pour la recherche d'une relation permanente*, Flocel SABATÉ, Claude DENJEAN (eds.), Editorial Milenio, Lleida, 2006, p. 124-136.

30. Karl LOWITH, *El sentido de la historia*, Aguilar, Madrid, 1968, p. 207-248.

31. Marjorie REEVES, *The Influence of Prophecy in the Late Middle Ages. A Study in Joachimism*, Oxford University Press, Oxford, 1969, p. 399.

32. Aleksey KLEMESHOV, «The Conversion and Destruction of the Infidels in the Works of Roger Bacon», *Religions and Power in Europe. Conflict and Convergence*, Joaquim CARVALHO (ed.), Plus – Pisa University Press, Pisa, 2007, p. 23.

intimidació reaccionaran d'acord amb el codi de valors assumit i en concordança amb la força disposada. És, al cap i a la fi, un joc semiòtic, on la por i el terror es pateixen per bé que no deixen de ser instruments amb què es vehiculen les relacions de poder.

Per altra banda, la preeminència cristiana en l'articulació de la societat europea medieval no elimina l'alteritat inassimilable, amb la qual està obligada a conviure o a combatre en els marges. Les dues grans cultures, la jueva i la musulmana, desenvolupen, precisament, els respectius discursos d'identitat, que inclouen tensions internes a la recerca de les pròpies reformes. La violència, la por i el terror hi juguen diferents rols: per explicar o fins i tot justificar la que es pateix i arribar a conviure-hi o, ben al contrari, per generar expressions pròpies. Ben clarament, els moviments de reforma islàmics han desenvolupat els propis mecanismes i discursos d'intimidació amb els quals s'expandeixen políticament i ideològicament.³³

És un context divers i plural que sovint invoca el temor que es pretén infondre al contrari, abans de la negociació o de la topada. Hom espera, com a exemple reiterat, infligir terror a l'enemic abans de la batalla. El 1354 Pere el Cerimoniós disposa les tropes catalanes per terra i mar en el setge d'Alguer de tal manera que era cosa que fahia fort bel veure, emperò a tots enemichs nostres degra dar gran terror.³⁴

Coetàniament, però, aquestes referències intimidatòries han assolit un abast molt més ampli i estès, en alguns casos fins a banalitzar-ne els efectes. De manera ben clara, els habitants de l'edat mitjana han incorporat la referència a la por i al terror en els seus discursos negociadors. El 1419, els representants municipals de Balaguer s'adrecen als procuradors del nou senyor de la ciutat, el rei Joan de Navarra, quan encara hi ha moltes ferides obertes des de la desfesa i anihilació del comtat d'Urgell que havia presidit la ciutat, i hi inclouen una referència al fet que:

la terror d'abusions o pràtiques passades los fa dir que plàcia al dit senyor e als dits procuradors, d'atorgar, decernir e statuir perpetualment, que-ls habitants o habitadors de la dita ciutat, en lur persones o béns no puxen ésser maltractats, mas segons mèrits o demèrits lurs sien jutjats, segons dret comú o de la terra, o de la dita ciutat, lo qual se deu primer servir.³⁵

El terror s'expressa, doncs, com un sentiment escampat i compartit per la població, com no podia ser d'altra manera en la concepció col·lectiva medieval. Per això, els responsables polítics tracten de gestionar-lo, ja sigui en afrontar el terror popular davant de perills imminents, com la pirateria musulmana,³⁶ o en evitar que es generi davant l'expansió de les mortíferes epidèmies del segle XIV, com dictamina el consell municipal de Lleida el 1384 en limitar l'ús de robes de dol:

33. Royer LE TOURNEAU, *The Almohade Movement in North Africa in the Twelfth and Thirteenth Century*, Princeton University Press, Princeton, 1969, p. 77.

34. Ramon GUBERN, *Epistolari de Pere III*, Editorial Barcino, Barcelona, 1955, vol. 1, p. 114.

35. Dolors DOMINGO, *Pergamins de Privilegis de la ciutat de Balaguer*, Edicions de la Universitat de Lleida – Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida, 1997, p. 190.

36. Arxiu Històric Comarcal del Baix Ebre, fons local Tortosa, Clavari, 22, p. 143.

per rahó de les morts que huy són aquí, alguns tindrien per bé que per certes persones se vestís hom de dol tansolament per tal que les gents terror del dol no s'espaoresquen. Acordà lo dit consell general que sie fet ordonament que negú no-s guos vestir de dol, sinó que pare e mare o marit per muller, o muller per marit, o germà per germà, e qui contra farà pagarà per pena X lliures barceloneses, e açò volen que dur aytant com duraran aquestes morts.³⁷

Aquestes expressions posen de relleu un poder polític municipal preocupat per evitar el terror entre la població, perquè interessa en l'estratègia política. Però en altres ocasions els mateixos responsables poden valorar adient el recurs a la por i el terror. Clarament, en el greu context de l'escassetat frumentària de 1374, veritable any de la fam,³⁸ el govern municipal de Tortosa tem revoltes populars, que intenta evitar adoptant mesures explícitament adreçades a terroritzar la pròpia població:

«los dits prohòmens ordinaren que al mig de la plaça de les Cols sien posades e fetes unes forques per terror del poble, que no-s comoga contra los regidors de la ciutat per la carestia e fretura que és a la ciutat de present».³⁹

Aquest esdevé un instrument en la gestió política, al qual hi recorren tots els agents implicats en el joc del poder, és a dir, tots els que estableixen estratègies polítiques amb què ponderar l'equilibri de forces. Així, per exemple, el recurs és assumit tan pels nobles vers el sobirà,⁴⁰ com el sobirà vers els nobles.⁴¹ De fet, aspectes tant diferents com el contundent adoctrinament religiós baixmedieval entorn de la por a la salvació eterna⁴² o l'aparent arbitrietat del sobirà islàmic,⁴³ no deixen de remetre a una ostentació de poder que pretén assolir eficàcia penetrant, a través de la por i el terror, a l'interior de la vivència dels súbdits. La raó política és clara, tal com la desenvolupa Corey Robin: El miedo genera una propensión natural en el hombre al adoctrinamiento.⁴⁴

D'aquesta manera, la gestió política assoleix eficàcia perquè aconsegueix penetrar en l'interior dels éssers humans a través de la vivència personalment experimentada

37. Arxiu Municipal de Lleida, Llibres d'Actes núm. 460, fol. 8r.

38. Albert CURTO, *La intervenció municipal en l'abastament del blat d'una ciutat catalana: Tortosa, segle XIV*, Fundació Salvador Vives Casajuana, Barcelona, 1988, p. 213-215.

39. Arxiu Comarcal del Baix Ebre, Fons municipal de Tortosa, Provisions, llibre 11, f. 1, 1r.

40. Werner PARAVICINI, «Peur, pratiques, intelligences. Formes de l'opposition aristocratique à Louis XI d'après les interrogatoires du connétable de Saint-Pol», *La France de la fin du XVe siècle. Renouveau et apogée. Economie, pouvoirs, arts, culture et conscience nationales. Actes du colloque International du Centre National de la Recherche Scientifique, Tours, 3-6 octobre 1983*, Bernard CHEVALIER, Philippe CONTAMINE (dirs.), Éditions du CNRS, Paris, 1985, p. 183-193.

41. François FORONDA, «El miedo al rey: fuentes y primeras reflexiones acerca de una emoción aristocrática en la Castilla del siglo XIV», *E-Spania*, 4 (París, 2007), sense paginar.

42. Claude CAROZZI, *Visiones apocalípticas en la Edad Media. El fin del mundo y la salvación del alma, Siglo Veintiuno de España editores*, Madrid, 2000, p. 175.

43. Jocelyne DAKHLIA, *L'empire des passions. L'arbitraire politique en Islam*, Aubier, Paris, 2005.

44. Maximiliano E. KORSTANJE, «El miedo político en C. Robin y M. Foucault», *Revista de Antropología Experimental*, 10 (Jaén, 2010), p. 111-120.

pels afectats. Resseguir aquesta via, en obligat deure de cercar-ne l'adient interpretació, condueix la recerca històrica a interessar-se per la manera com els afectats senten el pes del poder, és a dir, a indagar entorn d'emocions i sentiments. Parlar de por política i de terror social enllaça, així, amb una de les línies de recerca que més fruits ha donat durant la primera dècada del segle XXI, tal com es pot veure amb l'ample espectre d'aportacions contingudes, si més no, entre les inicials obres de Barbara H. Rosenwein⁴⁵ i les recents iniciatives de l'Australian Research Council Centre of Excellence for the History of Emotions (Europe 1100-1800),⁴⁶ passant per les vies obertes per autors com Piroska Nagy⁴⁷ i també per diverses trobades específiques.⁴⁸

L'emoció és el canal que garanteix l'eficàcia de l'estratègia política i que, en activar-se, situa el subjecte en el centre de la recerca històrica. D'una manera o altra, l'experiència del terror s'ha de pair en les vides dels afectats, cosa que sempre comporta una determinada remembrança de l'estímul patit, en el sentit que desitjava el poder o en un altre. Per això, la història se situarà sempre entre la memòria i l'oblit,⁴⁹ emprada per a enverinar les relacions posteriors o per a reivindicar la justícia indeleble en el record de les víctimes.⁵⁰ La sortida del segle XX, després de la intensitat del dolor infligit sobre milions de persones en nom de diferents pretesos ideals,⁵¹ sols ha estat possible des de l'establiment del sinònim Writing History, Writing Trauma.⁵² Hom s'ha referit a l'horror per definir un present esguardat des del costat de les víctimes—Horrorismo⁵³—, alhora que destacadament s'efectuava una última passa conceptual, en concebre la història com a terror: The terror of history.⁵⁴

Atès aquest recorregut conceptual i plural, la reflexió historiogràfica aconsellava efectuar una trobada extensa en què es mesclassin especialistes que han investigat la por política i el terror social en àmbits i aspectes ben diferents. De nou, el marc ofert per la «Càtedra d'Estudis Medievals del Comtat d'Urgell» esdevenia un àmbit idoni, gràcies a la combinació d'esforços entre la Universitat de Lleida, el Consell Comarcal de la Noguera, l'ajuntament de Balaguer i diversos i entusiastes col·laboradors locals i

45. Barbara H. ROSENWEIN (ed.), *The Social Uses of an Emotion in the Middle Ages*, Cornell University Press, Ithaca – Londres, 1998; Barbara H. ROSENWEIN, *Emotional Communities in the Early Middle Ages*, Cornell University Press, Ithaca – Londres, 2002.

46. <www.emotions.uwa.edu.au>.

47. Piroska NAGY (dir.), «Dossier Emotions medievales», *Critique. Revue générale des Publications françaises et étrangères*, 716-717 (gener-febrer, 2007), p. 7-126.

48. La Maison Méditerranéenne des Sciences de l'Homme d'Aix-en-Provence va encetar el 2006 una línia de trobades sobre les emocions a l'edat mitjana.

49. Paul RICOEUR, *La mémoire, l'histoire, l'oublié*, Éditions du Seuil, París, 2000.

50. Flocel SABATÉ, «Nosaltres, els custodis de la memòria», *L'Avenç*, 301 (Barcelona, 2005), p. 6-7.

51. Flocel SABATÉ, «Els referents històrics de la societat: identitat i memòria», *L'Edat Mitjana. Món real i espai imaginat*, Editorial Afers, Catarroja-Barcelona, 2012, p. 31-32.

52. Dominick LA CAPRA, *Writing History, Writing Trauma*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore - Londres, 2001.

53. Adriana CAVARERO, *Horrorismo. Nombrando la violencia contemporánea*, Anthropos – Universidad Autónoma Metropolitana (Iztapalapa), Barcelona – Ciudad de México, 2009.

54. Teófilo F. RUIZ, *The terror of History*, Princeton University Press, Princeton – Oxford, 2011.

comarcals, als quals cal sumar la confiança i l'aval de les institucions de recerca que hi han aportat el suport econòmic per a una tasca científica.

Per això el XV curs d'estiu - Reunió científica es va centrar, entre el 30 de juny i el 2 de juliol de 2010, a reflexionar sobre «Por política, terror social». Amb tota la intencionalitat, es va abordar la presència d'aquesta dualitat en l'exercici polític bizantí (Ernest Emili Marcos); les fonts i pràctiques dels diferents grups islàmics (Maribel Fierro, Yassir Benhima, Linda Jones); la vivència i expressivitat assumides pels col·lectius jueus (Michael Toch, Chaim Hames, Javier Castaño), com també pels musulmans inserits dins de les societats cristianes (Brian Catlos); les relacions entre pobles veïns segons els reculls literaris coetanis (Mirka Novotná); el convençut exercici, per part de l'Església, contra la dissidència religiosa (Martin Alvira); la inserció en les tensions urbanes baix-medievales (Vincent Challet) o entre els conflictes regionals (François Bérenger); el paper en la consolidació del poder regi (François Foronda, José Manuel Nieto); la inclusió, de manera contradictòria, en els processos expansius (Eduardo Aznar); la transmissió ideològica a través de les expressions plàstiques (Etelvina Fernández); la relació amb la natura, amb tot el que comporta sobre els mecanismes de comprensió de l'entorn (Antoni Riera); la inferència en àmbits domèstics (Martine Charageat), i la memòria que en resta i que es conrea mitjançant memorials (David el Kenz) o la mateixa construcció del relat històric (Gabrielle Spiegel). La trobada combinà les exposicions científiques, les animades discussions interdisciplinàries, gràcies als debats adientment conduïts per Françoise Lainé, Denis Menjot, Asunción Blasco, Conchita Quintanilla i Amaia Arizaleta, i, com escau a una reunió estival, un profitós treball sobre el terreny. Aquest permeté, de la mà de Jesús Brufal, portar el tema de reflexió sobre les restes arquitectòniques i el traçat físic d'una terra de frontera, és a dir, de delimitació i col·lisió entre identitats ideològiques contraposades que a voltes es sotjaven des del veïnatge o que, en altres ocasions, cobejaven un mateix espai.

Afortunadament, la suma dels textos aportats per aquests mateixos conferencians —amb les soles excepcions de Yassir Benhima, Linda Jones, Javier Castaño i Brian Catlos—, així com les transcripcions corregides dels interessants debats que tingueren lloc, s'ofereixen ara a la comunitat científica per tal de continuar fructificant.

